

DANMARKS NEAPEL

Ebeltofts udvikling til turistdestination – fra landligere til moderne masseturisme

I slutningen af 1800-tallet var Ebeltoft en beskeden købstad tilsyneladende uden økonomiske udviklingsmuligheder. Dette ændrede sig i løbet af 1880'erne, da en række indflydelsesrige borgere blev opmærksomme på Ebeltofts potentiale som feriedestination. Hermed begyndte en udvikling, der i løbet af det 20. århundrede skulle gøre Ebeltoft til en af Danmarks bedste kendte turistdestinationer. Hvordan imødekom Ebeltoft den stigende tilstrømning af gæster for at opfylde deres skiftende behov for passende adspredelse under opholdet, og hvilke strategier lå bag? Denne udvikling er omdrejningspunktet for nærværende artikel.

I sommeren 1886 besøgte forfatter og redaktør af det satiriske tidsskrift *Corsaren*, Meir Goldsmidt, Ebeltoft. Tiden tilbragte han med at bade i vigen og spadsereture i den nærliggende skov. Goldschmidt introducerede hvad, der skulle blive byens første slogan: „Ebeltoft – Danmarks Neapel“¹ i en hyldesttale til byen. Goldsmidt var desuden blandt de første personer, der besøgte Ebeltoft med et formål, der kan erkendes som turisme. På dette tidspunkt var udviklingen af Ebeltoft som turistdestination endnu i sin spæde vorden, men fremmede besøgende var begyndt at finde vej til den lille købstad med den naturskønne beliggenhed nær ved strand og skov.

1 Albeck 1951, s. 445f.

I slutningen af 1800-tallet havde Ebeltoft begrænsede udviklingsmuligheder inden for købstadens traditionelle økonomiske rammer, handel og håndværk. Bortset fra en fremgangsrig periode fra ca. 1500 til begyndelsen af 1700-tallet, hvor havnen sikrede byen status som en betydelig søkøbstad,² har byen været en beskeden købstad i sine mere end 700 år. Byens beliggenhed langt fra alfarvej og det begrænsede opland besværliggjorde en udvikling til handelscentrum og en egentlig industrialisering.³ Dette grundvilkår blev tydeligere og tydeligere i sidste fjerdedel af 1800-tallet, hvor udbygningen af jernbanenettet tog fart, og de større dampskibe udkonkurrerede sejlskibene.⁴ Såfremt Ebeltoft igen skulle opleve vækst, måtte der fokuseres på enten at finde anderledes erhverv eller ikke udnyttet potentiale. En gruppe af byens fremtrædende mænd pegede på et sådant ikke udnyttet potentiale i byens beliggenhed, der kunne anvendes til aktivt at tiltrække flere af de såkaldte „landliggere“.⁵ I løbet af 1900-tallet blev store dele af byens erhvervsliv afhængigt af de tilrejsende, der i stadigt stigende tal besøgte byen.

I det følgende afklares og diskuteres først væsentlige begreber, før Ebeltofts udvikling til turistdestination i perioden 1885 til 1970 belyses. Det er dermed vejen fra en turisme ledet af den uddannede og økonomiske elite til en massekonsumkultur, der deles af folk fra alle samfundets klasser, som undersøges. Herunder skal det afklares, hvorvidt udviklingen var følgen af en bevidst strategi. Resultaterne perspektiveres desuden til andre danske og nordeuropæiske turistdestinationer for at afdække, om udviklingen i Ebeltoft er enestående eller følger regionale, nationale eller internationale mønstre.

Historisk baggrund, teoretisk grundlag og problemformulering

Fremkomsten af en egentlig turisme i Danmark fra midten af 1800-tallet var afhængig af flere faktorer. Overklassen og det bedre borgerskab drog tidligere på dannelsesrejser, embedsrejser og kurophold, men at rejse var både farligt og besværligt pga. den manglende infrastruktur. De, der havde mulighed for at tage af sted, tilhørte i overvejende grad en privilegeret elite, der havde tiden og økonomisk råderum. Regulære fornøjelsesrejser var en sjældenhed.⁶ Som følge af industrialiseringen og en længsel efter den uspolerede natur blev rejsen og oplevelsen imidlertid et mål i sig selv. Romantikens gennembrud i litteratur og kunst ses

2 Jensen og Vedsted, 1994, s. 10ff.

3 KHM2275 undersøgelse af detailhandlerne i Randers, Grenaa og Ebeltoft 1860–1901.

4 Vedsted 2008, s. 30

5 Møller 2013, s. 31 f.

6 Ravn 1978, s. 125ff.

således også i, hvordan rejselivet udfolder sig.⁷ I Danmark konstateres dette fra midten af 1800-tallet.⁸

Infrastrukturen undergik voldsomme ændringer fra omkring 1850 med udbygninger af jernbanenettet og havneanlæg og fik ligeledes stor betydning for turisternes fremkomstmuligheder. Flere byer voksede og blev industrialiserede, og befolkningens geografiske mobilitet øgedes. Mennesker drog fra land til by og fik arbejde i de fremvoksende industrier, hvilket var medvirkende til dannelsen af en ny samfundsklasse, for hvem døgnet blev opdelt i arbejdstid og fritid.⁹ Udbredelsen af ferie hænger tæt sammen med den kronometriske tid, altså at døgnets timer allokeres til specielle benyttelser.¹⁰ Døgnrytmen blev kontrolleret af uret. Tid blev lig med penge og skulle derfor organiseres, reguleres og fordeles. Ferie defineret som frihed fra arbejdet er forudsætningen for at have muligheden for at rejse, selv om der ingen nødvendig sammenhæng er mellem at have ferie og at rejse. Undtaget herfra er personer, der står uden for arbejdsmarkedet af den ene eller anden årsag. I løbet af 1900-tallet blev flere fridage med løn skrevet ind i overenskomster, og med indførelsen af ferieloven i 1938 fik størstedelen af de danske lønmodtagere ret til to ugers ferie med løn.¹¹ Desuden steg reallønnen, og levevilkårene blev forbedret for store dele af befolkningen,¹² der dermed fik tid til og økonomisk råderum til at tage på fornøjelsesrejser.

Et andet aspekt af industrialiseringen, der havde betydning for det bedre borgerskabs¹³ ønske om at tage på ferie, lå i den betydelige forurening, der nu blev en del af hverdagen. Mange små og større værksteder og produktioner betød en forøgelse af affald, røggen og støj, ligesom et øget befolkningstal i byerne medførte flere mennesker på mindre plads med slumkvarterer til følge. Problemet var visse steder stort, ikke mindst om sommeren, hvor de, der havde mulighed for det, tog fra byen for at ligge på landet.¹⁴

Den amerikanske antropolog og turismeforsker Valene Smith definerer en *turist* som en person med midlertidigt fri, der rejser væk fra hjemmet med det formål at opleve en forandring.¹⁵ Denne definition anvendes i det følgende. Hun pointerer endvidere, at turistrejser gennem tiden i høj grad er blevet påvirket af

7 Ravn 1978, s. 127; Larson og Urry 2011, s. 36.

8 Ravn 1978, s. 129.

9 Busck og Poulsen 2000, s. 259 ff.

10 Urry 1995, s. 214.

11 Ravn 1978, s. 134; Bøgh 1985a, s. 39. Ferieloven er flere gange blevet revideret med flere feriedage til følge, ligesom der er skrevet flere feriedage ind i overenskomster. Anno 2017 har de fleste danske lønmodtagere ret til fem ugers ferie med løn og størstedelen af disse endog ret til seks ugers ferie.

12 Busck og Poulsen 2000, s. 285.

13 Ravn 1978, s. 131.

14 Bøgh 1985a, s. 47f.; Hyldgaard et. al. 2002, s. 89ff. og s.151ff.

15 Smith 2001a, s. 16.

tendenser og udvikling på det teknologiske område.¹⁶ Udbud og efterspørgsel på turismeområdet ændres konstant i takt med den øvrige udvikling af turisternes ønsker og forventninger. Ønsker og forventninger bliver påvirket af den teknologiske udvikling og tendenser i samfundet, herunder udviklingen af transportmidler samt bedre muligheder for at finde fotografisk materiale og anden viden f.eks. om destinationers politiske og økonomiske situation via internettet og andre medier.¹⁷ Det betyder, at der kan gå mode i såvel feriedestinationer som i måden, der rejses på.

En destination er altså ikke blot en lokalitet, den kulturelle kontekst forsyner destinationen med en socialt konstrueret betydning. Ønsket om at opleve et bestemt sted er dermed en social konstruktion, der er afhængig af udviklingen af en „kulturel længsel“ efter bestemte by- eller landsskabstyper. Den kulturelle længsel konstrueres gennem udbredelse af kendskabet til stedet. Ud over tilgængelighed må der således være en gruppe mennesker med fokus på netop lokalitetens æstetik, der udbreder kendskabet til stedet. I sammenhæng hermed må der findes en bred kulturel og alment accepteret samfundsmæssig værdi, der lægger vægt på, at bestemte former for fritidsaktiviteter er mere ønskelige eller attraktive end andre.¹⁸

Den britiske sociolog og turismeforsker John Urry påpeger, at udviklingen af et sted til turistdestination forudsætter, at lokaliteten opdages, fortolkes og tilpasses. Som det er tilfældet med konstruktionen af den kulturelle længsel, skal opdagelsen gerne gøres af folk med en meningsdannende funktion i samfundet. Lokaliteten skal derfor være forholdsvist nemt tilgængelig. Dernæst skal lokaliteten fortolkes som et sted, der er værd at besøge – der skal produceres en *place-myth*,¹⁹ og endelig må lokaliteten tilpasses til de ændrede krav, som en øget turiststrøm stiller.²⁰ Et sted kan dermed besidde alle kvalifikationer for at blive en turistattraktion, uden dette sker.

En *place-myth* er socialt selektiv, den taler til bestemte typer af mennesker. *Place-myths* er tillige socialt og historisk variable. En *place-myth* kan dermed forældes, opløses, udvikles eller erstattes af en anden. For en stor del afhænger dette af strømmen af besøgende. For mange, for få eller ændringer i de besøgendes sociale karakteristika kan påvirke et steds image.²¹ Dette har været tilfældet for bl.a. asiatiske og afrikanske destinationer, der tidligere hovedsageligt blev besøgt af få rygsækturister, men som senere som følge af udbredelsen af kendskabet til

16 Smith 2001a, s. 17.

17 Smith 2001b, s. 54.

18 Urry 1995, s. 213f.

19 Shields 1991, s. 6

20 Urry 1995, s. 193f.

21 Urry 1995, s. 196.

dem og udviklingen af transportsektoren har oplevet en større tilstrømning og en bredere sammensætning af de besøgende.

Nærværende artikel skal afklare, hvordan Ebeltoft udviklede sig til turistdestination fra slutningen af 1800-tallet, hvor byen blev opdaget, hvordan fortolkningen – de forskellige place-myths – ændrede sig over tid, samt hvordan byen tilpassede sig det øgede antal gæsters ønsker og krav. Udviklingen til turistdestination analyseres i tre kronologiske afsnit, hvor byens udvikling tillige sættes ind i et nationalt og internationalt perspektiv for at afklare, om udviklingen følger nationale og internationale tendenser. Hvert af afsnittene repræsenterer et brud enten i udviklingen i Ebeltoft eller i den nationale udvikling. Undersøgelsens første kronologiske afsnit, Den tidlige turisme i Ebeltoft 1880-1906, omhandler gründerfasen, hvorfra de første underretninger om turister foreligger. Andet afsnit, Turismesagen organiseres, tager udgangspunkt i etableringen af byens turistforening i 1906 og dennes virke indtil 1937. Det tredje afsnit indledes med vedtagelsen af ferieloven i 1938, der grundlæggende ændrede muligheden for afholdelse af ferie på nationalt plan og dermed også havde stor betydning for Ebeltoft. Undersøgelsen stopper i 1970, hvor byen fik den første bevaringsplan, der havde til formål at bevare Ebeltoft som en historisk bestemt helhed.

Turistforeningen for Ebeltoft og Omegn blev hurtigt en væsentlig aktør i konstruktionen af forskellige place-myths for Ebeltoft bl.a. i kraft af udarbejdelsen af markedsføringsmateriale og det arbejde, der blev lagt i at sikre turister gode oplevelser i byen. Kildematerialet til undersøgelsen udgøres derfor primært af Turistforeningen for Ebeltoft og Omegns omfattende arkiv.²² Materialet består bl.a. af vedtægter, årsberetninger til generalforsamlinger, korrespondance, markedsføringsmateriale og omfattende scrapbøger. Informationerne om Ebeltoft bliver derefter perspektiveret i forhold til den foreliggende litteratur om især kystturismen i Nordsjælland,²³ ved den jyske nord- og vestkyst,²⁴ ved den jyske østkyst²⁵ og på Bornholm,²⁶ som med henblik på turismens udvikling er de bedst undersøgte i Danmark. Enkelte aspekter vil desuden blive belyst i internationalt perspektiv.

Den tidlige turisme i Ebeltoft 1880-1906

I midten af 1800-tallet tog folk til Ebeltoft på familiebesøg eller i forretningsøjemed. Det var ikke en by, der blev besøgt for ren fornøjelse. Forsøget på at tiltrække fremmede til Ebeltoft var dog allerede begyndt i slutningen af 1700-tallet, hvor

22 Arkivet findes i Ebeltoft Byhistoriske Arkiv under nummer 1988/184.

23 Bøgh 1985a; Bøgh 1985b.

24 Hansen 2001; Rasmussen 1975; Frandsen 1993.

25 Fabricius og Tonn-Pedersen 1998.

26 Jensen 1993.

byfoged Lorens Ditlefsen i dårlige tider averterede efter lejere til byens tomme lejligheder og priste byens smukke og sunde beliggenhed ved vandet.²⁷ På baggrund af kildematerialet kan det ikke afgøres, om der søgtes nye indbyggere, eller om annonceringen var rettet mod mulige turister. I 1806 vurderede byfogeden, at de få fremmede, der besøgte Ebeltoft, ikke udgjorde et økonomisk grundlag, der kunne oppebære en gæstgiver i byen.²⁸ I løbet af første halvdel af 1800-tallet ændrede dette forhold sig, idet byens første hotel, Gjæstgivergaarden, i 1840 blev indrettet i Adelgade.²⁹ Fremmedbesøget i Ebeltoft var blevet så markant, at indehaveren kunne regne med at have etableret en rentabel virksomhed. Der foreligger intet materiale, der kan afklare, hvorvidt de første gæster på Gjæstgivergården var handelsrejsende eller egentlige turister, der besøgte byen alene for fornøjelsens skyld. I midten af 1880'erne var antallet af turister i den her anvendte definitions forstand blevet så stort, at det blev bemærket i den lokale avis,³⁰ og ligeledes var der i 1868 blev indrettet endnu et hotel i byen.³¹

De sundhedsfremmende fordele ved havbade blev i stigende grad fremhævet af europæiske læger fra midten af 1700-tallet.³² Det danske borgerskab begyndte at tage på kurophold først i Tyskland og senere i Danmark, efterhånden som kursteder blev bygget her fra midten af 1800-tallet.³³ Denne tendens kunne Ebeltoft med sin beliggenhed ved vigen og det klare, friske og salte vand følge, mente flere af byens initiativrige, ledende borgere, der øjnede nye muligheder for supplerende erhvervs muligheder og dertilhørende økonomisk udvikling.³⁴ Spørgsmålet var derfor, hvordan de gæster, der allerede havde besøgt byen, kunne foranlediges til at komme igen, og hvordan endnu flere kunne tiltrækkes. I første omgang blev adgang til stranden, og byens naturskønne beliggenhed ved Vigen og skoven i umiddelbar nærhed fremhævet som de attraktioner, sommergæsterne skulle komme for at opleve.³⁵

I det små begyndtes derudover med et initiativ, der skulle gøre kysten og vandet endnu mere attraktivt, nemlig ved opførelsen af en ny og tidssvarende badeanstalt. Ved kysten fandtes allerede badehuse, der blev benyttet af Ebeltofts egne borgere. Der var således ikke tale om nytænkning, men en kvalitativ tilpasning og udbygning af en allerede eksisterende ramme. Det nye badehus stod færdigt i sommeren 1886 og var blevet til dels på folkeaktier, dels ved byrådets garanti for

27 Anonymt manuskript til artikel, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/387 lb.4.

28 Albeck 1951, s. 338.

29 Vedsted 2006a, s. 12.

30 Ebeltoft Avis den 6. august 1885.

31 Vedsted 2006a, s. 12.

32 Nielsen 1993, s. 15.

33 Marienlyst Kur- og Søbad åbnede 1859, Skodsborg Badesanatorium i 1898, Fanø Kurhotel 1892. Hardervig 2013, s. 64–79.

34 Ebeltoft Avis 5. juni 1886.

35 Ebeltoft Avis 5. juni 1886.

Ill. 1. Badeanstalten, der stod færdig i 1886, blev opført bl.a. med det formål at tiltrække flere badegæster til byen. Skulle dette lykkes, måtte der nødvendigvis moderne tidssvarende faciliteter til, mente den gruppe indbyggere i Ebeltoft, der stod bag etableringen af Badehusaktieselskabet. Billedkilde: Ebeltoft Byhistoriske Arkiv.

køb af aktier for indtil 500 kr. Finansieringen afspejler, at såvel byens indbyggere som et flertal i byens styrelse så fordelene i tiltrækning af flere badegæster.³⁶

Inden byrådet vedtog aktiekøbet, havde et enkelt medlem dog stillet spørgsmålstegn ved projektet med afsæt i byens størrelse.³⁷ Bekymringen var reel, idet der i 1885 blot var to overnatningssteder i Ebeltoft: Gjæstgivergården og hotel Ebeltoft fra 1860'erne.³⁸ Yderligere overnatningsmuligheder til de ventede badegæster blev fremskaffet gennem annoncering i den lokale avis. Hermed fulgtes

36 Møller 2013, s.30ff.; Vedsted 2006a, s. 14f.

37 Ebeltoft Avis, referat af byrådsmøde, 5. september 1885.

38 Vedsted 2006a s. 12 f.

en tendens, der sås flere steder i landet: når badegæsterne ankom, rykkede byens befolkning op på lofter eller ud i udhuse og overlod deres stuer til gæsterne.³⁹

Efter seks års drift af badeanstalten blev badehusaktieselskabet opløst på generalforsamlingen i 1892. Herefter blev badeanstaltens faciliteter opkøbt af et konsortium, der drev dem videre i en årrække. Det var nu blevet umuligt at forestille sig Ebeltoft uden mulighed for havbade.⁴⁰

Transporten til Ebeltoft var en anden udfordring, som måtte løses, inden byen for alvor kunne tiltrække de ønskede badegæster. Ebeltoft havde siden 1866 haft dampskibsforbindelse med København, hvor Ebeltoft var en mellemstation, inden skibet anløb endestationen i Vejle. Fartplanen var dog uregelmæssig, alt efter hvilket skib, var indsat på ruten.⁴¹ En anden måde at nå Ebeltoft på var postvognen fra Tirstrup eller Rønne, hvorfra der var forbindelse fra Aarhus ligeledes med hestevogn.⁴² I 1873 begyndte diskussionerne om en jernbaneforbindelse mellem Grenaa og Randers, hvilket hurtigt førte til diskussioner om en bane til Ebeltoft. I 1897 blev kommunerne i området endelig enige om en linjeføring mellem Ebeltoft og Trustrup, og kommuner såvel som private tegnede aktier i foretagendet. Anlægsarbejdet blev påbegyndt i 1899, og jernbanen blev indviet 27. marts 1901.⁴³ Jernbanen var først og fremmest anlagt med henblik på godstransport fra kalkværkerne i Rosmus og Glatved, men blandt argumenterne for en jernbane var også den betydning, denne ville få for transporten af besøgende til byen.⁴⁴

Som et led i skabelsen af en turistdestination måtte der tillige markedsføring til. Redaktør ved Ebeltoft Avis, N.J. Rasmussen, anførte i et indlæg i avisen i 1886, at der ikke var grund til, at Ebeltoft skulle holde sig tilbage i bestræbelserne på at tiltrække badegæster, da „ingen af de danske Kystbyer have en skønnere Beliggenhed end vor By... Vandet er salt, friskt og klart...(og)den tæt ved Byen liggende Skov er et smukt og hyggeligt Spadserested“.⁴⁵ Hermed var en place-myth for Ebeltoft i færd med at blive formuleret. Indholdet i denne var bestemt af beliggenheden ved havet og det bagvedliggende bakkede landskab: Mols Bjerge.

Meir Goldsmith, der som anført indledningsvist besøgte Ebeltoft i 1886, tog teten op og sammenlignede byen med Neapel – Napoli – i Italien. Napoli var berømt for sin skønhed og havde gennem flere århundreder været en af de byer, der nødvendigvis måtte besøges, når europæiske adelige drog på dannelsesrejser – „The Grand Tour“. Den engelske forfatter Charles Dickens kaldte bugten ved Napoli for „the fairest country in the World“.⁴⁶ Det var beliggenheden, der

39 Bøgh 1985b; s. 63; Selmer 1985, s. 205ff; Rasmussen 1975, s. 13f.

40 Møller 2013, s. 31ff.

41 Albeck 1951, s. 395f.

42 Albeck 1951, s. 398.

43 Albeck 1951, s. 411.

44 Jensen 1977, s. 27.

45 Ebeltoft Avis 5. juni 1886.

46 Citeret efter Richter 2005, s. 167.

fik Goldsmith til at tænke på Napoli, og sammenligningen blev senere anvendt i byens tidlige reklamefremstød.

Byens første guidebog⁴⁷ skrevet i 1906 af formanden for Turistforeningen tog udgangspunkt i denne place-myth, og anvendte sloganet „Danmarks Neapel“ om Ebeltoft, der i øvrigt blev beskrevet som en „en idyllisk Samling af røde og hvide Huse, smuk grupperede op ad Bakkernes Skraaning“. Bogen fremhæver beliggenhed og muligheden for friske havbade som byens attraktioner. Ellers er der intet bemærkelsesværdigt ved byen ifølge forfatteren, der dog alligevel mente, „at ingen Turist hidtil er vendt skuffet tilbage“ (fra Ebeltoft).⁴⁸ Med guidebogen skrives Ebeltoft dermed ind i en klassisk, vestlig turistisk tradition, hvor fokus især var på de visuelt baserede oplevelser.⁴⁹

Sammenligninger som reklame var et alment kendt fænomen i markedsføring af turistdestinationer, idet Bornholm blev markedsført som Danmarks Schweiz, og kysten nord for København blev kaldt for Danmarks Riviera, mens København selv var Nordens Athen eller Paris, alt efter hvilket fokus markedsføringsmaterialet havde.⁵⁰

Med sit fokus på de forfriskende havbades styrkende effekt skriver de tidligste forsøg på at tiltrække gæster til byen sig ind i en europæisk kontekst, om end udviklingen i Ebeltoft påbegyndtes meget senere end i England og resten af det nordlige Mellemeuropa. I løbet af 1600-tallet var flere engelske læger begyndt at foreskrive vandbehandlinger af forskellig art som kur for alskens dårligdomme.⁵¹ Til en begyndelse foregik kurbadene ved indenlandske kuranstalter, f.eks. Bath, men snart anbefaledes tillige havbade. Som følge heraf skød bade faciliteter op ved kysten, bl.a. Brighton.⁵² Ved det hollandske fiskerleje Scheveningen blev stranden et populært sted at nyde frisk luft allerede i 1600-tallet, mens havbade fra stranden først blev udbredte fra slutningen af 1700-tallet.⁵³ I Tyskland var der en stærk tradition for indenlandske kurbade, mens de første kurbade ved kysten blev grundlagt i 1790'erne ved Østersøen.⁵⁴ I løbet af 1800-tallet fulgte flere danske byer trop og anlagde badeanstalter og kurhoteller, ligesom der blev anlagt kurbadeanstalter langs den svenske vestkyst i første halvdel af 1800-tallet.⁵⁵

Ebeltofts udvikling til turistdestination skete samtidig med udviklingen af Sørlandet, kystregionen i det sydlige Norge. Udviklingen her skete som følge af skiftet fra sejlskibe til de større dampskibe. Områdets havne kunne – ganske som

47 Ebeltoft og Mols. *Illustreret Rejsebog for det sydlige Djursland*, Lundberg (1906).

48 Lundberg 1906, s. 32.

49 Urry 2002, s. 43f.

50 Jensen 1993, s. 56; Frausing 2010, s. 42.

51 Borsay og Walton 2011, s. 19.

52 Nielsen 1993, s. 14–15.

53 Furnée 2011, s. 36ff.

54 Frandsen 1993, s. 28.

55 Löfgren 1999, s. 113.

det var tilfældet i Ebeltoft – ikke besejles af de større skibe. Efterhånden som shipping industrien forsvandt fra områdets byer, gjorde badegæsterne deres indtog, og flere af erhvervslivets traditionelle bygninger blev konverteret til brug for turismen.⁵⁶ Turismen blev dermed et alternativ til de tidligere traditionelle erhverv. I modsætning hertil fulgte udviklingen i Ebeltoft den beskrevne på den danske vestkyst, hvor turismen kan ses som et supplement til snarere end et alternativ til de traditionelle indkomstkilder. Som det få år senere var tilfældet i Ebeltoft, blev de første gæster på vestkysten privat indkvarteret, inden antallet af besøgende gjorde det muligt at drive rentable hoteller.⁵⁷ Her var det ligeledes private borgere, der stod bag turistarbejdet.

Allerede i 1880'erne var flere indflydelsesrige borgere i Ebeltoft således bevidste om, hvilken betydning det kunne få for byen at tiltrække feriegæster. Til en begyndelse udtænkte en simpel løsning på spørgsmålet om, hvad der skulle til for at få flere til at vælge Ebeltoft som feriedestination. Som det var tilfældet i en række forskellige andre danske og europæiske byer, blev omgivelser i form af kyst og skov benyttet som tiltrækningskraft. Vandet og beliggenheden måtte dog parres med moderne faciliteter til såvel ophold som til oplevelser.⁵⁸

Man bestræbte sig således på at møde den eksisterende efterspørgsel med et kvalificeret udbud. Dette forblev strategien, der mere eller mindre bevidst blev fulgt i bestræbelserne på at udvikle Ebeltoft fra en stagnerende købstad til en turistdestination. På den måde fungerede de første initiativtagere som en slags entreprenører, der tog byens givne rammer og anvendte dem på en kvalitativt anderledes måde. Ebeltoft blev ikke opdaget hen over et par enkelte somre, hvor fremtrædende enkeltpersoner eller grupper ankom til byen i modsætning til f.eks. Hornbæk og Skagen,⁵⁹ der blev opdaget af kunstmalere. Som det var tilfældet på Bornholm, var tilstrømningen af turister i Ebeltoft gradvis stigende.⁶⁰

Turismesagen organiseres 1906-1938

Efter dannelsen af „Dansk Touristforening“ i København i 1888 nedsattes i de følgende år flere lokale turistforeninger i provinsen.⁶¹ I Ebeltoft var Handelsforeningen den første, der forsøgte at organisere turistarbejdet, hvor sagen var på dagsordenen ved generalforsamlingen i 1901. Formålet var at udarbejde en plan

56 Johnsen 2011, s. 147.

57 Blåvand 1878, Søndervig og Blokhus 1884, Løkken 1895. Rasmussen 1975, s. 13ff.

58 Bøgh 1985a, s. 44; Rasmussen 1975, s. 23; Löfgren 1999, s. 120–23.

59 Bøgh 1985a, s. 46.

60 Jensen 1993, s. 52. På Bornholm dog omkring 30 år tidligere.

61 Schultz 1988, s. 32.

for, hvordan fremmedbesøget i byen kunne øges.⁶² Først fem år senere blev en egentlig turistforening for Ebeltoft og Omegn en realitet.⁶³ Med etableringen af turistforeningen fulgte Ebeltoft dermed en samfundsmæssig tendens.⁶⁴

Fra første dag havde foreningen til formål at drive markedsføring for området samt at tilgængeliggøre og beskytte seværdighederne i byen og omegnen.⁶⁵ Turistforeningen blev hurtigt den væsentligste aktør i byens turistarbejde. Blandt de opgaver, foreningen tog sig af, var udarbejdelse af rejsebrochurer, drift af turistbureau, arrangering af udflugter og skabelse af seværdigheder i byen.⁶⁶

Turistforeningen for Ebeltoft og Omegn blev oprettet som en af de tyve første i landet. Foreningen havde fokus på bevaring af købstadsmiljøet og etablering og vedligeholdelse af byens seværdigheder samt arbejdet for ændringer og forbedringer af privates og virksomheders affaldshåndtering, således at de besøgende ikke skulle konfronteres med denne del af byen.⁶⁷ Turistforeningen var en vigtig aktør i udarbejdelsen af den place-myth, der opstod omkring Ebeltoft, som en historisk bestemt helhed: En købstad, hvor tiden næsten havde stået stille, og hvor en velbevaret bymidte med betydelige bindingsværksgårde og brostensbelagte gader udgjorde kernen i byens tiltrækningskraft.

Ebeltoft formåede at tilpasse sig den øgede turiststrøm med hensyn til såvel transport som indkvartering. På transportområdet var periodens vigtigste fornyelse væsentlige forbedringer af forbindelsen til Aarhus med rutebil fra 1922,⁶⁸ og oprettelsen af dampskibsruter mellem Aarhus og Ebeltoft, der i højere grad end tidligere var rettet mod fornøjelse end mod transport. Ebeltoft blev dermed et muligt mål for endagsturister, hvad enten man ønskede at rejse med tog eller med skib.⁶⁹

Mulighederne for overnatning i byen og omegnen blev forøget med flere hoteller og fra midten af 1930'erne tillige et vandrerhjem.⁷⁰ Turistforeningen var drivkraften bag etableringen af vandrerhjemmet, der skulle gøre byen mere attraktiv for det stigende antal danskere, der valgte at bruge ferien på vandreture eller cykelferie.⁷¹ De tidligste sommerhusområder ved Ebeltoft blev grundlagt omkring 1920, hvor der blev udstykket landbrugsjord med ringe bonitet bl.a. i

62 Handelsforeningens forhandlingsprotokol, Dagsorden for generalforsamlingen 31. januar 1901; Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/144 c.8 lb. 1.

63 Vedsted 2006a, s. 18f.

64 Schultz 1988, s. 32.

65 Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/184.

66 Vedsted 2006a, s. 22–25.

67 Vedsted 2006a, s. 21.

68 Vedsted 2006a, s. 26.

69 Fode 1971, s. 116; Aarhus Stiftstidende 22. juli 1934, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/184 lb. 71

70 Vedsted 2006a, s. 28 og 34.

71 Dansk Vandrerlaug blev oprettet i 1930. Vandrebevægelsen bredte sig i løbet af 1920'erne og 1930'erne fra Tyskland til det øvrige Europa som en slags modbevægelse til den organiserede overklasseturisme. Ravn 1978, s. 133.

Fuglsø Strand og lidt senere ved Femmøller Strand.⁷² Sommerhusene blev i begge udstykninger spredt over et stort areal og udparcelleringen tog hensyn til områdernes naturværdier. Det samme gjorde sig gældende i Nordsjælland ved Tisvilde i tiden omkring 1. verdenskrig. Men megen planlægning i sommerhusudstyknin-
gerne på landsplan var der dog sjældent tale om.⁷³ Tættere på Ebeltoft begyndtes med udstykninger 1930'erne, hvor der solgtes grunde til sommerhuse langs kysten fra Ebeltoft til Ahl.⁷⁴

Mens de første turister blev tilbudt rekreation i form af havbade og spadseretur, blev flere seværdigheder med turistformål for øje skabt eller konsolideret i perioden fra 1906 til 1938. Efter en gennemgribende renovering blev byens gamle rådhus indrettet til museum.⁷⁵ Hermed etableredes byens første formålsskabte attraktion. Som det var tilfældet med etableringen af badeanstalten og organisering af turismen, blev museet til på folkelig foranledning gennem borgermøder og efterfølgende dannelse af Museumsforeningen for Ebeltoft og Omegn.⁷⁶ En spadseretur i skoven og havbade kunne nu suppleres med kulturelle oplevelser i form af museumsbesøg.

Desuden blev byens tangdiger anset for en seværdighed.⁷⁷ Digerne havde beskyttet Ebeltoft mod havets destruktive kræfter allerede i midten af 1700-tallet, hvor de første gang nævnes i skriftlige kilder.⁷⁸ Digerne omkring Ebeltoft hørte til de betydeligste i Danmark, og omkring 1920 stod de endnu som en næsten to meter høj mur langs kysten. Allerede 1915 var tangdigerne en veletableret attraktion, der blev fremvist for byens besøgende.⁷⁹ Digerens betydning som turistattraktion overskyggede snart den oprindelige, og Turistforeningen søgte fra 1929 at få digerne fredet og dermed sikret mod fjernelse. Fredningen blev dog først gennemført i 1957. Da var de væsentligt svundet i højden, og dele af dem helt forsvundet.⁸⁰ Fredningen af resterne gav heller ikke det ønskede resultat, idet der i dag kun er spredte fragmenter af digerne tilbage.

Farvergården, der nu drives som kommunalt museum, blev i slutningen af 1920'erne til et privat museum.⁸¹ Da virksomheden ikke længere var i drift, begyndte stedets ejer, farver Johan Petersen, mod en lille entré at vise turister rundt i farveriet og i gårdens øvrige bygninger og haveanlæg. Gården blev hurtigt her-

72 Andreasen og Ohlsen og Saunte 1998, s. 10ff.

73 Bøgh 1985c, s. 120.

74 Jyllands-Posten 24. december 1936, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/387 lb. 4.

75 Vedsted 1989, s. 44.

76 Ebeltoft Avis 10. juli 1909.

77 På trods af at Ebeltoft ligger på østkysten, er havnen vestvendt.

78 Laursen 1990, s. 18f.

79 http://euscreen.eu/item.html?id=EUS_7F7CA359368A4F57BC2777C5E795A33B (Besøgt 29. marts 2017).

80 MOE00027 Tangdigerne i Ebeltoft, fredningsdokument; Ebeltoft Avis 29. april 1929; Laursen 1990, s. 29.

81 Vedsted 1993, s. 81.

FOR TURISTER OG REKREATIONSSØGENDE
EBELTOFT OG MOLS

1 Kl.
Hotel Vigen,
Stor gl. Have,
Udsigt over Vigen,
N. Mikkelsen.
Pension.

Besøg
i Ebeltoft
Folkemuseum.
--- Th. Erichsen. ---

Ebeltoft
Materialhandel
--- Th. Erichsen. ---

c.a.g.
Manufakturvarer,
Carl Gjerløff.

Ebeltoft
Boghandel,
S. H. Elle.

Tag i Aar Ferieopholdet i Ebeltoft.

Byen har en idyllisk, pragtfuld Beliggenhed ved Ebeltoft Vig, lige overfor de høje, smukke Mols Bakker. — I Folkemunde benævnes Byen „Danmarks Neapel“.

Enestaaende afvekslende Natur. — Fortrinlige Saltvandsbade.

Korte Udflugter til Kattegat og de pragtfulde, ejendommelige Mols Bjerge.

Oplysning og Vejledning faas ved Henvendelse til **Ebeltoft Turistforening.**

III. 2. Omkring 1912 udgav Turistforeningen for Ebeltoft og Omegn en turistplakat, der i tegninger og tekst iscenesætter Ebeltoft – Danmarks Neapel – som en malerisk købstad med en beliggenhed i „Enestaaende, afvekslende Natur“ og med „Fortrinlige Saltvandsbade“. Vand og natur spiller hovedrollen i formidlingen af byen til potentielle turister, men tegningerne viser tillige et begyndende blik på mulighederne for kulturelle oplevelser. Billedkilde: Ebeltoft Byhistoriske Arkiv.

efter regnet blandt byens attraktioner. Da kong Christian X uventet kom på besøg i Ebeltoft i 1933, var det Farvergården og Det gamle Rådhus, som blev besøgt.⁸² Desuden blev Ebeltofts bymidte med de krogede gader og de mange bindingsværksbygninger i stigende grad anerkendt som en attraktion i sig selv fra anden halvdel af 1920'erne.⁸³ Dermed havde byen i løbet af 30-40 år opbygget en række seværdigheder, som vakte genklang på landsplan og dermed kunne tiltrække stadig flere gæster til byen. Men også i udlandet blev udviklingen tilsyneladende bemærket. Således kom de første kendte udenlandske turister til Ebeltoft i 1924. Der var tale om en gruppe dansk-amerikanere fra Chicago.⁸⁴ Siden fandt flere forskellige nationaliteter til byen.⁸⁵ I 1935 registrerede vandrerhjemmet 15 udenlandske gæster fra Tyskland, Holland og England. Siden da er antallet af udenlandske besøgende og antallet af lande, de kommer fra, vokset.⁸⁶

De ændringer, fritidslivet generelt undergik i 1920'erne, påvirkede tillige ønsker og krav til adspredelser under afholdelse af ferie. Fysisk udfoldelse i form af forskellige sportsgrene, bl.a. tennis, blev udbredt blandt det ferierende borgerskab i Nordsjælland, ligesom der kom fokus på forlystelser og selskabelighed.⁸⁷ Muligheden for fysisk udfoldelse var også tilstede for fastboende og turister i Ebeltoft, hvor der var blevet stiftet en sportsforening med bl.a. tennisbaner i 1898. Foreningen blev nedlagt i 1922, men tennisklubben opretholdtes.⁸⁸ I Ebeltoft etableredes som nævnt flere museer, mens turistforeningen stod bag udflugter i omegnen.⁸⁹ Desuden er der siden 1929 blevet afholdt sommerfester i juli/august, hvilket ligeledes var kutyme på andre danske feriesteder.⁹⁰ På den svenske vestkyst var det ganske som i Danmark muligheden for frisk vand og luft, spadsere-ture og fysisk udfoldelse i form af tennis og sejlads, der blev anvendt i markedsføringen af turistdestinationerne.⁹¹

Fra omkring 1900 begyndte altså en tilpasningsperiode, hvor Ebeltoft udviklede stadig flere tilbud i takt med de besøgendes forventninger om udbud af forskelligartede oplevelser og muligheder for indkvartering. Den lokale place-myth var i begyndelsen af perioden endnu koncentreret om badeliv, men denne blev

82 Albeck 1951, s. 486.

83 Ebeltoft Avis 27. maj 1922.

84 Aarhus Amtstidende juli 1924, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1888/184 lb. 72.

85 Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/555 lb. 2, referat af turistforeningens generalforsamling 14. maj 1936.

86 Aarhus Stiftstidende 24. august 1947, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/555, lb.3; Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/555, lb.3, Referat af generalforsamling 19. april 1956; Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/184 lb. 86, avisudklip dateret 31. december 1955, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/514 lb. 3.

87 Bøgh 1985c, s. 132; Selmer 1985, s. 238.

88 Jensen og Vedsted 2001, s. 270.

89 Vedsted 2006a, s. 22.

90 Vedsted 2006a, s. 40; Bøgh 1985c, s. 115.

91 Löfgren 1999, s. 120.

snart udvidet til også at iscenesætte Ebeltoft som en velbevaret købstad med gode muligheder for kulturelle oplevelser såsom museumsbesøg, fysisk udfoldelse og forlystelser.

En spirende masseturisme 1938-1970

Mens ferien indtil 1938 var forbeholdt en mindre gruppe i samfundet, blev alle danske lønmodtagere med vedtagelsen af ferieloven sikret to uges ferie med løn. Hermed blev dansk masseturisme mulig. Udbruddet af 2. verdenskrig satte dog umiddelbart herefter udviklingen stort set i stå indtil 1950'erne.⁹² Med udbredelsen af privatbilismen efter 2. verdenskrig og især fra slutningen af 1950'erne påbegyndtes en individualisering af ferielivet, hvor friheden til at tage hen, hvor man ville, blev skabt.⁹³ For området omkring Ebeltoft fik den øgede bilisme til lige en anden betydning – trafikale problemer. Efterhånden som bilen blev allemandseje, og ferie og søndagsudflugter kom til at foregå med bil, stod det snart klart, at vejnettet langs vigen på ingen måde var i stand til at håndtere den øgede mængde køretøjer, og mangel på P-pladser var udbredt.⁹⁴ Bilen, der ellers var det ultimative symbol på frihed, blev dermed en forstyrrende faktor, der nødvendigvis gjorde indgreb i naturen og bebyggelser for at skaffe plads til vejudvidelser og parkeringspladser. Af betydning for turister især i bil og på cykel fra Sjælland var Mols-Linien, der begyndte sin drift i 1966 med flere afgang dagligt.⁹⁵

I løbet af første halvdel af 1900-tallet rettedes opmærksomheden på, hvad en turistdestination kunne tilbyde af visuelle oplevelser og seværdigheder. De rejsende begyndte at fremhæve autenticitet i deres ønsker til oplevelserne.⁹⁶ Ebeltoft bymidtes originalitet og i særdeleshed bevaringen af denne kom dermed i stadig større fokus. Hvor andre købstæder på samme tidspunkt udviklede sig og gennemførte byfornyelse med saneringer og nedrivninger til følge, stod udviklingen i Ebeltoft stort set stille.⁹⁷ Hvad der tidligere var et resultat af manglende midler til at renovere, blev nu blev til en økonomisk relevant faktor. I slutningen af 1950'erne blev der således også offentligt givet udtryk for, at strømmen af turister ville blive mindre, såfremt det gamle købstadsmiljø forsvandt.⁹⁸ På dette tidspunkt havde byen endnu ingen byggevedtægt, der kunne forhindre ombygninger, der i markant grad ændrede facaderne på bymidtens bygninger. Det var først i slutningen af 1960'erne, at Nationalmuseet indledte arbejdet med en Beva-

92 Ravn 1978, s. 134.

93 Löfgren 1999, s. 58; Schultz (1988), s. 94–95.

94 Demokraten 2. november 1955, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/631 lb. 1.

95 Vedsted 2006a, s. 26.

96 Löfgren 1999 s. 261.

97 Ottosen 1984, s. 13ff.

98 Demokraten 24. april 1958, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/631 lb. 1.

III. 3. I løbet af 1940–1960 kom det velbevarede købstadsmiljø i Ebeltoft i fokus, den faktor, der i hovedsagen skulle tiltrække turister til området. Turistplakat fra 1951 tegnet af Hakon Spliid. Billedkilde: Ebeltoft Byhistoriske Arkiv.

ringsplan, der endeligt blev udsendt i 1970.⁹⁹ I den mellemliggende periode gik enkelte historisk værdifulde bygninger tabt.¹⁰⁰

Bevaringsplanen cementerede opfattelsen af købstadsmiljøet som et særligt definerende og identitetsskabende træk ved Ebeltoft. Det træk der adskilte Ebeltoft fra andre turistdestinationer. En vigtig del af strategien for udviklingen af byen som turistdestination fandtes i bevaringen af byens fysiske særkende. En anden del var at sørge for oplevelser til de besøgende, der ikke kun bestod af sights, men også sommerfester og underholdning i gaderne. På initiativ af en lokal hotelejer blev vægtersangen genindført i byens gader i 1953.¹⁰¹ Men bevaringen af det gamle udtryk og genindførelsen af en institution som vægterne, hvis praktiske

99 Bevaringsplan Ebeltoft, Nationalmuseet 1970.

100 Nationalmuseet 1970, s. 27.

101 Formandens årsberetning, Turistforeningen, 22. april 1954, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/184 lb. 88.

funktion var blevet nedlagt i 1920,¹⁰² var medvirkende årsager til, at købstaden til tider blev set som for idyllisk og utroværdig. Dette blev bl.a. udtrykt af forfatteren Palle Lauring. Han kommenterede på markedsføringen, der efter hans mening gjorde Ebeltoft til en ren kulisse for indtjening. „Naar en By som Ebeltoft bliver koket, krukker med sine aldrende Ynder, er det, som naar gamle Damer tror, de er sytten“.¹⁰³ Bagsiden ved turismen begyndte dermed at vise sig som en „tivolisering“ af byen allerede i 1950'erne. Købstadsmiljøet blev i stigende grad en del af indholdet i den lokale place-myth, men anvendelsen og idylliseringen af dette som tiltrækningskraft blev tillige debatteret, da stemningen blandt dele af befolkningen i Ebeltoft vendte sig mod turismen i 1950'erne.

Spørgsmålet om turisternes økonomiske betydning for Ebeltoft blev sat til debat bl.a. i dagspressen. På den ene side virkede gæsterne som en saltvandsindsprøjtning til byens økonomi, mens den massive markedsføring af en idyllisk købstad på den anden side hindrede ændringer i bymidtens fremtræden og bygningsmassens udvikling. Derudover begrænsede antallet af besøgende de lokales udfoldelsesmuligheder. For eksempel var dele af badestranden i Vigem i 1959 blevet lejet ud til campingpladser, og badning herfra blev forbeholdt deres besøgende.¹⁰⁴ Turisterne fik dermed forret til stranden, og flere fastboende mente sig forfordelt. Problematikken blev tillige aktuel for turistforeningen, der oplevede en faldende tilslutning blandt de lokale virksomheder og borgere. Flere gange forsøgte den at råbe områdets indbyggere og erhvervsliv op. Opbakningen fra erhvervslivet blev set som vital i forhold til at sikre Kommunens opbakning til turistsagen.¹⁰⁵

Turismens slagside viser sig således for alvor i Ebeltoft i 1950'erne, men konflikter og spændinger må have været en del af mødet mellem den fastboende befolkning og turisterne allerede tidligere. Den indbyrdes afhængighed mellem gæst og indbygger har dog forhindret konflikternes udvikling til overskrifter i dagspressen, således som det var tilfældet i andre turistdestinationer.¹⁰⁶ Et meget tidligt eksempel på klager over feriegæsters opførsel under besøg ved danske turistdestinationer, der vakte genklang ikke blot på nationalt plan, findes i 1890'erne på Fanø, hvor konflikterne dog opstod over nationalitetsspørgsmål,¹⁰⁷ og som derfor ikke er direkte sammenligneligt med Ebeltoft. Hvor tidligt mødet

102 Vedsted 2006b, s. 25.

103 Lauring 1956, s. 157f.

104 Demokraten 26. maj 1959, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/184 lb. 90.

105 Demokraten 13. marts 1955, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/631 lb. 1; Generalforsamling Håndværkerforeningen 26. oktober 1956, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/631 lb. 1.

106 Selmer 1985 s. 201, s. 254.

107 Rasmussen 1975, s. 8ff.

mellem fastboende og gæster resulterede i voldsomme spændinger på andre undersøgte destinationer er uklart.¹⁰⁸

Risikoen for tivolisering er et generelt vilkår for turistattraktioner. Klager over masseturisme findes så tidligt som i 1860'ernes USA, hvor det dog var de besøgende, der klagede over påtrængende guider og fotografer, som forstyrrede deres besøg ved Niagara Falls.¹⁰⁹ Indbyggerne i Ebeltoft klagede over de negative sider af masseturismen i 1950'erne. Om dette var særligt tidligt, er svært at bedømme på baggrund af de foreliggende undersøgelser af andre danske turistdestinationer, da disse ikke dækker samme periode, men ofte er koncentreret om den meget tidlige udvikling.

I løbet af 1960'erne blev arbejdstiden løbende nedsat gennem overenskomsterne.¹¹⁰ Kravene til fritidsopholdssteder steg i takt med, at man fik mulighed for at opholde sig længere her. Dette krævede fornyet tilpasning, såfremt Ebeltoft skulle beholde sin relevans som feriedestination. Ønsket til fritidshusenes beliggenhed ændrede sig, idet ejendomsmæglerne i stigende grad oplevede ønsker om fritidshuse liggende i smuk natur, mens placeringer ved stranden ikke havde den samme appel som tidligere. Én årsag kunne være at strandgrunde ofte var meget mindre end naturgrunde lidt inde i landet. En anden at naturgrundene generelt var billigere end strandgrunde, og køber dermed fik mere for pengene. Det var dermed endnu en god forretning for gårdejere at udstykke den ringeste landbrugsjord til fritidshuse, da denne gav dårligere afkast end de indtægter, der kunne genereres ved et salg.¹¹¹ Forskellige bekymringer i forhold til udlægningen af de mange sommerhusgrunde optog såvel byråd som turistforeningen, der ønskede, at der blev stillet æstetiske krav til udformningen af sommerhusene. Desuden blev der stillet krav om, at naturen i området ikke måtte ødelægges yderligere og om genopretning af allerede ødelagte områder.¹¹² En fastholdelse af områdets naturværdier blev dermed set som essentiel i forhold til tiltrækning af endnu flere turister og fastholdelse af dem, der allerede kom til området.

Et andet fokuspunkt i 1960 lå i indretningen af sommerhusene, der skulle imødekomme især de udenlandske turisternes krav om moderne komfort. Da der i 1961 i Vibæk nord for Ebeltoft blev bygget sommerhuse, var de således udstyrede med indlagt varmt og koldt vand, elinstallationer og køleskab.¹¹³ Væk var tidligere tiders idé om, at opholdet i sommerhus skulle være en tilbagevendende til

108 Lignende iagttagelser mangler i undersøgelserne af Nordsjælland, Den jyske nord- og vestkyst, Østkysten og Bornholm, (se note 23–26) om end dette aspekt ikke nødvendigvis har været en del af de anførte undersøgelser, hvoraf flere tidsmæssigt ikke når samme udstrækning.

109 Sears 1989, s. 12–30.

110 http://faos.ku.dk/pdf/temasider/ok/Arbejdstid_i_OK_1900-2007_OK2010.pdf (Besøgt 29. marts 2017).

111 Ebeltoft Avis 19. april 1969, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/584 lb. 1.

112 Aarhus Stiftstidende 21. april 1966, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/584 lb. 2.

113 Ukendt avis 15. marts 1961, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/584 lb. 1.

naturen med færre moderne bekvemmeligheder. Sommerhuset skulle i stigende grad være et hjem væk fra hjemmet.¹¹⁴ Også på hotelområdet fornyede udbuddet sig. I 1963 åbnede Ebeltofts første luksushotel med bl.a. TV og køleskab på alle værelser.¹¹⁵

I 1960'erne fik byen endnu en attraktion, da fregatten Jylland fik plads i havnen. Fregatten blev flyttet til Ebeltoft på foranledning af formanden for turistforeningen og en af byens hotelejerere efter lang tids forhandling. I 1978 blev fregatten overdraget til en selvejende institution.¹¹⁶

Antallet af besøgende i Ebeltoft blev i løbet af 1950'erne øget så voldsomt, at det ikke længere var overkommeligt for turistforeningen at servicere gæsterne på frivillig basis. Arbejdet med på den ene side at betjene turisterne og på den anden side at udarbejde tiltag, der kunne tiltrække flere gæster, blev derfor fra 1960 lagt i hænderne på en ansat turistchef, der fra sin private bolig drev turistbureau.¹¹⁷ Dette skete på et tidspunkt, hvor der generelt var vækst og udvikling i den danske turistbranche. Dette mandede i 1967 ud i etableringen af Danmarks Turistråd, en professionel organisation, der skulle promovere Danmark ikke mindst over for de udenlandske turister, der i stigende tal ferierede i Danmark.¹¹⁸

Ferieloven fra 1938 og senere privatbilismen, der blomstrede fra især 1960'erne, førte til ændringer i udfoldelsesmulighederne for såvel turister som fastboende. Ebeltoft undergik en tilpasning for at imødekomme den øgede tilstrømning af turister, der fik bedre forhold under opholdet med nye campingpladser, sommerhusområder og hoteller. Byens place-myth var tillige under forandring. Hvor den tidlige place-myth var koncentreret om hav og strand, skiftede fokus i løbet af 1940-1960 til den velbevarede købstadsmidte med ganske få ændringer i bygningsmasse og gadenet. Byens place-myth og status som ferieby lagde restriktioner på indbyggernes udfoldelsesmuligheder, idet ændringer og nedrivninger af midtbyens bygninger kun kunne ske med fare for at ændre eller destruere det miljø, som sommergæsterne kom for at opleve. Dette gjaldt såvel for de tilbagevendende gæster som for førstegangsbesøgende, der havde forventninger til, hvordan Ebeltoft skulle se ud, og hvilke muligheder for oplevelser, der i det mindste skulle være stede under ferien.

114 Löfgren 1999, s. 138ff.

115 Vedsted 2006a, s. 54.

116 Vedsted 2006a, s. 56.

117 Vedsted 2006b, s. 48.

118 Schultz 1988, s. 106ff; Frausing 2010, s. 49.

Sammenfatning og konklusion

Ebeltofts udvikling til turistdestination begyndte i 1880'erne, hvor danskere fra de omkringliggende større provinsbyer begyndte at ligge på landet om sommeren. Flere af byens borgere øjnede snart forretningsmuligheder i landliggerne, der kunne tilføre nye midler til egne lommer og byens skrantende økonomi. Efter „opdagelsen“ af Ebeltoft som feriedestination begyndte en skabelse af en place-myth og sideløbende hermed også en tilpasning af byens rammer til den snart øgede tilvækst af gæster. Byen fik god hjælp til det første slogan „Danmarks Neapel“, og det første markedsføringsmateriale iscenesatte byen som badeby beliggende i skøn natur. Den lokale place-myth ændrede sig i løbet af det 20. århundrede til at have stadig større fokus på kulturelle oplevelser med det bevarede købstadsmiljø som vigtigste indhold. Fra begyndelsen var strategien at sørge for, at de besøgende fik opfyldt deres ønsker om passende adspredelse under opholdet i form af havbade, seværdigheder og forlystelser. Fremadrettet blev denne strategi fulgt gennem det 20. århundrede, hvor Ebeltoft blev landskendt som en idyllisk købstad med tidssvarende faciliteter og muligheder for oplevelser for alle typer af turister. Medvirkende til dette billede var den lokale turistforening, som gennem markedsføringsmateriale og sit arbejde for bevaring af midtbyen som en historisk bestemt enhed kunne påvirke den lokale place-myth.

I 1950'erne virkede det imidlertid som om en massiv markedsføring førte til, at den idylliske fremstilling af købstaden blev utroværdig. Dette mindskede dog ikke antallet af besøgende, og de lokale bemærkede turismens slagside, idet turisternes forventninger til byen hæmmede ændringer og udvikling af bl.a. midtbyens bygningsmasse.

Udviklingen til turistdestination følger udviklingen af en række andre danske turistmål, om end den formodentlig er tidsmæssigt forskudt i forhold til udviklingen i for eksempel Skagen og Nordsjælland, hvor turisterne begyndte at indfinde sig nogle årtier tidligere. Internationalt kommer udviklingen langt senere til Ebeltoft. Hollændere og englændere havde allerede haft kystnære badeanstalter i mere end 100 år, inden samme var tilfældet i Ebeltoft, mens udviklingen af turisme i Sørlandet forløb i samme tempo og af stort set de samme årsager som i Ebeltoft. Da først udviklingen var sat i gang, stod Ebeltoft ikke tilbage for de øvrige, men udvidede og tilpassede sig løbende turisternes øgede antal og ændringer i ønsker til udfoldelsesmuligheder. Udviklingen af Ebeltoft til turistdestination følger dermed de nationale og internationale mønstre dog med en tidsmæssig forskydning.

Litteratur

- Albeck 1951: *Ebeltoft Købstads Historie*. Ebeltoft By i kommission hos Elles Boghandel
- Andreasen, J. og Ohlsen, O. og Saunte, L. 1998: *Fuglsø Strand*. Uden trykkested.
- Borsay, Peter og Walton, John K. (red.) 2011: *Resorts and Ports. European Seaside Towns since 1700*. Channel View Publications.
- Busck, Steen og Poulsen, Henning (red.) 2000: *Danmarks historie – i grundtræk*. Aarhus Universitetsforlag.
- Bøgh, Charlotte 1985a: „Ferie – hvad er det?“. Jørgen Slettebo (red.) *Sommerglæder, Arv og Eje 1985*. Viborg Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, s.37- 60.
- Bøgh, Charlotte 1985b: „Landliggere til leje hos lokale“. *Sommerglæder, Arv og Eje 1985*. Viborg Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, s. 61-96
- Bøgh, Charlotte 1985c: „Landliggere i egen sommerbolig“. *Sommerglæder, Arv og Eje 1985*. Viborg Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, s. 97-148.
- Fabricius, Nina og Tonn-Pedersen, Anette 1998: *Stranden kalder – bølgen lokker. At ligge ved stranden – Fritidsliv ved Odders Østkyst*. Odder Museum.
- Fode, Henrik 1971: *Småskibsfarten på Århusbugten 1865-1914*, Erhvervsarkivet i kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Frandsen, Steen Bo 1993: „Vestkystens opdagelse som landskab og badested“. *Den jyske Historiker*, nr. 65 s. 25-48.
- Frausing, Mikael 2010: „Et lykkeligt fornuftsægteskab? Turistforeningen for Danmark mellem hjemstavnturisme og eksportturisme ca. 1888-1967“. *Kulturstudier*, 2010:1 s. 25-52. <https://doi.org/10.7146/ks.v1i1.3882>.
- Furnée, Jan Hein 2011: „A Dutch Idyll? Sceveningen as a Seaside Resort, Fishing Village and Port, ca. 1700-1900“. Peter Borsay og John K. Walton (red.) *Resorts and Ports. European Seaside Towns since 1700*, s. 33-49, Channel View Publications.
- Hansen, Kirsten Monrad 2001: *Tilbage til turismens rødder. 150 års badeturisme langs den nordjyske vestkyst*, Nordjyllands Amt, Aalborg.
- Hardervig, Bent (2013): *Sommerglæder. En billedkrønike om danskernes første feriedage*, Lindhardt og Ringhof.
- Hyldgaard et al 2002:
- Hyldgaard, I.M og Jensen, T.K. og Kirk, P. og Sørensen, H. S. og Smidt-Jensen, J. 2002: *Randers Fra Handelsplads til storkommune 1000-1975*. Randers Amts Historiske Samfund
- Jensen, Bente 1993: „Det danske Schweiz“. *Den jyske Historiker*, nr. 65 1993, s. 47-77.
- Jensen, Knud Chr. 1977: *Da dampen kom til Ebeltoft*. Hvidtveds Bogtrykkeri.

- Jensen, Knud Chr. og Vedsted, Jakob 1994: *Ebeltoft – en søkøbstad*. Skippershoved.
- Jensen, Knud Chr. og Vedsted, Jakob 2001: *Ebeltoft – købstadsliv i 700 år*. Ebeltoft Kommune.
- Johnsen, Berit Eide 2011: „Recycled Maritime Culture and Landscape: Various Aspects of the Adaptation of Nineteenth-Century Shipping and Fishing Industries to Twentieth-Century Tourism in Southern Norway“. Peter Borsay og John K. Walton (red.) *Resorts and Ports. European Seaside Towns since 1700*, s. 147-166 Channel View Publications.
- Larsen, J. og Urry, J. 2011: *The Tourist Gaze 3.0*. SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446251904>
- Lauring, Palle 1956: *Rejse i Danmark, Østjylland*, Carit Andersens Forlag.
- Laursen, Jesper 1990: *Tangdigerne i Ebeltoft*. Ebeltoft Museum, Århus Amtskommune, Skov- og Naturstyrelsen.
- Löfgren, Orvar 1999: *On Holiday, A History of vacationing*, University of California Press.
- Lundberg 1906: *Ebeltoft og Mols. Illustreret Rejsebog for det sydlige Djursland*, uden trykkested.
- Møller, Lea Glerup 2013: „Saltholdige vande med god sandbund. Ebeltoft Vigs Søbadeanstalt 1886-1892“, Jørgen Smidt-Jensen (red.) Årbog 2013 Museum Østjylland, s. 30-35.
- Nationalmuseet 1970: *Bevaringsplan Ebeltoft*. Nationalmuseet.
- Nielsen, Niels Kayser 1993: „Fare, frihed og sundhed – om vandforestillinger i moderne tid“. *Den jyske Historiker* nr. 65 s. 7-23.
- Ottosen, Michael 1984: *Bygningsfredningsloven: Historie og princip*. Archipress.
- Rasmussen, Alan Hjorth 1975: *Hav og klit. Turisme på den jyske vestkyst gennem 100 år*. Fiskeri- og Søfartsmuseet Esbjerg.
- Ravn, Peter 1978: *Turisme. Fra dannelsesrejse til masseturisme*. Gyldendal.
- Richter, Dieter 2005: *Neapel. Biographie einer Stadt*. Ferlag Klaus Wagenbach.
- Schultz, Hans Joakim 1988: *Dansk Turisme i 100 år*. Danmarks Turistråd.
- Selmer, Jørgen 1985: „Landliggere og lokalbefolkning“. *Sommerglæder, Arv og Eje 1985*. Viborg Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, s. 199-266.
- Sears, John F. 1989: *Sacred Places: American Tourist Attractions in the nineteenth century*. University of Massachusetts Press.
- Shields, Rob 1991: *Places on the Margin. Alternative geographies of modernity*. Routledge
- Smith, Valene: 2001a: „Stone Age to Star Trek“. Valene Smith og Maryann Brent (red.): *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. Cognizant, s. 15-27.

- Smith, Valene 2001b: „The Nature of Tourism“. Valene Smith og Maryann Brent (red.): *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. Cognizant, s. 53-68.
- Urry, John 1995: *Consuming Places*. Routledge.
- Urry, John 2002: *The Tourist Gaze*. SAGE Publications.
- Vedsted, Jakob 1989: *Det gamle Rådhus i Ebeltoft*. Ebeltoft Museum.
- Vedsted, Jakob 1993: *Farvergården i Ebeltoft*. Ebeltoft Museum.
- Vedsted, Jakob 2006a: *Turismens Ebeltoft og Mols*. Turistforeningen for Ebeltoft og Mols.
- Vedsted, Jakob 2006b: „Vægternes historie i Ebeltoft“. Jørgen Helgren et. al. (red.): *Hov Vægter – klokken er slagen. Om vægterne i Ebeltoft*. Ebeltoft Vægterlaug.
- Vedsted, Jakob 2008: „*At fremme og varetage Byens merkantile Interesser*“. Ebeltoft Handelsstandsforening.

Websites

- http://euscreen.eu/item.html?id=EUS_7F7CA359368A4F57BC2777C5E795A33B (besøgt 29. marts 2017).
- http://faos.ku.dk/pdf/temasider/ok/Arbejdstid_i_OK_1900-2007_OK2010.pdf (besøgt 29. marts 2017).

Utrykt materiale

- Anonymt manuskript til artikel, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/387 lb.4.
- Handelsforeningen for Ebeltoft Forhandlingsprotokol, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/144 c.8 lb. 1.
- KHM2275 undersøgelse af detailhandlerne i Randers, Grenaa og Ebeltoft 1860-1901. Referat af generalforsamling Håndværkerforeningen 26. oktober 1956, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/631 lb. 1.
- Referat af turistforeningens generalforsamling 14. maj 1936, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 2002/555 lb. 2.
- Turistforeningen for Ebeltoft og Omegns arkiv, Ebeltoft Byhistoriske Arkiv 1988/184

English Summary

Denmark's Naples

The growth of Ebeltoft as a tourist destination – from summer residents to modern mass tourism

In the course of the 20th century, Ebeltoft developed from a modest market town of no great potential to a vibrant holiday destination with a much multiplied summer population.

The town's visitor facilities, in the form of accommodation, amusements and activities, evolved in line with increasing tourist numbers and changing holiday requirements over time. On the threshold to the 20th century, the town recorder did not believe that an innkeeper could run a profitable business in Ebeltoft. But a century later, Ebeltoft had several hotels and the town's inhabitants moved out of their houses in summer to make way for holidaymakers. In the course of the 20th century, the infrastructure was expanded, local areas were sold off as plots for holiday homes, campsites were opened and a number of attractions were launched with the aim of drawing even greater numbers of visitors.

The downside of tourism was a subject that greatly occupied the inhabitants of Ebeltoft, especially in the 1950s, when initiatives intended to secure more visitors were seen by some as a hindrance to the development of everyday life in the town. Tourists expected to experience a historically preserved entity, but some Ebeltoft inhabitants wanted freer limits with regard to modernisation of the town's building stock.

The development of Ebeltoft as a tourist destination is not unique. Several other areas, such as Bornholm and the West Coast of Jutland, became established as holiday destinations at the same time. In this respect, Ebeltoft simply followed the national pattern.